

ТРОШКОВИ

Трошкови означавају сложену економску категорију. Разни аутори дефинишу појам трошкова у зависности од сопственог приступа и циља истраживања, респектујући при томе теоријска сазнања и обележја конкретне привредне система.

Бројне дефиниције трошкова у суштини показују да **трошкови представљају новчани израз утрошених компонената производње** и то средства за рад, предмета рада (материјала) и радне снаге. Квантитативно посматрано трошак је производ утрошака ових елемената и цене по јединици утрошка.

Утрошци и трошкови

Утрошене елементе процеса производње (предмете рада, средства за рад, живи рад) можемо посматрати природно и вредносно. **Природни израз утрошених елемената процеса производње су утрошци.**

Утрошци радне снаге представљају утрошену енергију производјача (радника) при обављању радних задатака у процесу репродукције. Носиоци утрошака радне снаге су производи односно услуге датог предузећа.

Средства за производњу се физички троше у процесу производње. Утрошци једног дела средства за производњу улазе својом материјалном супстанцом у нови производ. Трошење средства за производњу врши се са циљем да се произведе нова употребна вредност или да се изврши одређена услуга.

Утрошци материјала представљају утрошке предмета рада. То су физичке количине материјала утрошеног у процесу производње. Стандардни утрошци материјала у виду норматива материјала представљају количину материјала која је стварно потребна за производњу конкретне производа и као таква условљена је факторима техничке и организационе природе. У процесу производње јављају се: утрошци материјала за израду, помоћног материјала, енергије и утрошци режијског материјала.

Средства за рад троше кроз: физичко трошење, старење, лом и квар. Век трајања средства за рад је различит и зависи од технолошких карактеристика средства, функције коју врше у процесу рада, као и начина трошења и учесталости њихове употребе. Економско застаривање средства за рад је последица појаве нових техничко-технолошких проналазака.

Медјутим, да би се сагледала укупна улагања у дату производњу, да би се анализирао и пратила економија пословања предузећа – потребно је све утрошке изразити вредносно.

Трошкови су вредносни израз утрошених елемената процеса производње у предузећу. Када утрошке елемената процеса производње помножимо њиховим појединачним ценама добијамо трошкове.

$$U_t \times C = T_r$$

U_t = утрошци, C = цена, T_r = трошкови

Ови трошкови елемената процеса производње представљају *трошкове у ужем смислу*. Медјутим, поред трошкова предузеће у свом пословању има издатке за многобројне услуге другим предузећима, као и обавезе према држави. Њихово трошење, вредносно изражено, представља *трошкове у ширем смислу*.

На висину трошкова предузећа делују многобројни унутрашњи и спољашњи фактори. Унутрашњи фактори, који могу бити објективни и субјективни, делују на величину укупних и појединачних трошкова. Спољни фактори делују на величину укупних трошкова предузећа преко тржишта, законских и уговорних обавеза итд.

Предузеће тешко може утицати својом пословном политиком на снижење трошкова у ширем смислу. Насупрот томе, постоји широко поље могућности утицаја на снижење трошкова у ужем смислу (нпр: смањење залиха материјала и сл.).

Трошкови имају посебан значај за економију сваког предузећа. Смањење трошкова доприноси побољшању материјалног и финансијског положаја предузећа, и позиционирању

конкурентске позиције предузећа на тржишту. Повећање трошкова лимитира пословање и развојне могућности предузећа, а може довести и до угрожавања његовог опстанка.

Врсте трошкова

Постоји мноштво класификација трошкова, а овде ћемо споменути следеће:

1. према пореклу (елементима производње): трошкови предмета рада, трошкови средстава за рад и трошкови рада,
2. према функцијама у предузећу: трошкови набавке, производње, продаје и управљања.
3. према урачунавању у цену коштања: директни и индиректни
4. према степену реаговања на промене обима производње: варијабилни и фиксни

1. Трошкови елемената производа

Подела трошкова према елементима производње представља природну поделу трошкова. Основни елементи производње су: предмети рада, радна снага и средства за рад.

Трошкови рада – чине уградњу нове, до тада непостојеће вредности у нови производ, а израчунавају се тако што се утрошци рада временски изражени помноже ценом рада. Укупни трошкови рада једнаки су маси укалкулисаних бруто личних доходака, обрачунатих на бази количине и квалитета рада на радним местима.

Трошкови средстава за рад – су вредносни израз утрошених средстава за рад (амортизација). Амортизација је економска категорија која представља смањење вредности основних средстава и преношење дела те вредности на нове производе и услуге.

Параметри за утврђивање трошкова средстава за рад су: њихова набавна вредност и век трајања. Поред амортизације у ове трошкове убрајају се и трошкови осигурања средстава, као и трошкови за текуће инвестиционо одржавање.

Трошкови предмета рада – су вредносни израз утрошених предмета рада насталих у производњи или промету. У трошкове предмета рада убрајамо сировине и оне материјале који својим трошењем омогућују одговарајућу производњу, односно делатност предузећа.

Трошкови материјала су производ и функција утрошака материјала и набавних цена по јединици утрошака. У ове трошкове спадају: трошкови материјала за израду, трошкови помоћног материјала, трошкови енергије, трошкови режијског материјала и трошкови туђих материјала.

2. Трошкови према функцијама у предузећу

Укупни трошкови који настају у предузећу могу се изразити и као збир трошкова који настају у појединим функционалним деловима предузећа. Ова класификација трошкова одражава организациону шему предузећа. У оквиру ове поделе можемо разликовати:

- трошкове управљања;
- трошкове набавке;
- трошкове производње (обављања услуга);
- трошкове продаје;
- трошкове финансијско-рачуноводствене функције;
- трошкове административно-кадровске функције и сл.

Део ових трошкова улази директно у цену коштања производа или услуге (нпр. трошкови набавке и трошкови производње). Један део производње се продаје на тржишту, а други део остаје на залихама у предузећу. Део трошкова садржан у продатим производима представља расход који треба да буде покривен из прихода. Део трошкова садржан у лагерованим производима у магацину предузећа или недовршеној производњи, чини будући потенцијал и ангажована средства предузећа.

Трошкови пословних функција се могу даље разврставати, сходно разудјености тих функција, односно послова у предузећу. Тако нпр. трошкови продаје могу се аналитички

посматрати кроз трошкове: истраживања тржишта, рекламе и пропаганде, уговарања, складиштења, трошкове сервисирања производа и сл.

3. Трошкови према обрачуну у цени коштања

У поступку обрачуна трошкова, на сваки произведени производ или услугу треба пренети трошкове које је производња истих проузроковала. Задатак обрачуна трошкова је да утврди реалну цену коштања сваког производа.

Директни или појединачни трошкови су они трошкови које је могуће директно везивати за носиоце тј. производе или услуге остварене у предузећу и непосредно их укалкулисати у цену коштања производа. Реч је о трошковима који настају тако да се може недвосмислено евидентирати њихово учешће у стварању производа. У директне трошкове убрајају се: материјал за израду, лични дохоци радника који су непосредно учествовали у процесу израде производа, и посебни појединачни трошкови.

Општи или индиректни трошкови се не могу директно урачунати у цену коштања производа, јер није могуће утврдити у којој мери су условљени производњом већег броја производа, производним капацитетом, радом, функцијама управе, продајом и сл. У ове трошкове убрајају се нпр: лични дохоци радника који не раде непосредно у производњи, погонски материјал, трошкови осигурања, трошкови закупнине и сл. Ови трошкови се евидентирају по местима настанка, а распоредјују се на носиоце по одредјеном кључу, који може бити јединствен за предузеће или различит за поједине пословне функције у предузећу. У пракси се као кључеви најчешће користе укупни материјал за израду или укупни лични дохоци израде.

Цена коштања представља збир утрошених и издатих вредности у вези са трошењем елемената производње, односно вршењем функције у репродукцији. У цену коштања, улазе:

- трошкови репродукције (материјала, средстава за рад и радне снаге),
- издаци условљени трошењем елемената производње. Ови издаци немају карактер трошка, али улазе у цену коштања. У ове издатке убрајају се, на пример, порез на бруто личне дохотке, доприноси за социјално, здравствено и пензионо осигурање, различити порези, таксе и царине везане за куповину материјала, осигурање против ризика итд.,
- издаци условљени вршењем функције у репродукцији (набавна вредност робе у трговини).

4. Трошкови према обиму производње

Према степену реаговања на промене обима производње разликују се варијабилни и фиксни трошкови. Варијабилни су они трошкови који се мењају под утицајем промена обима производње. То су на пример трошкови материјала за израду. Фиксни трошкови не реагују на промене обима производње.

Варијабилни трошкови реагују на промене обима производње тако што са порастом обима производње расту, а са опадањем обима производње опадају. Пошто су варијабилни трошкови сложена категорија, поједини делови у саставу ових трошкова се понашају на различите начине. На основу овога имамо поделу на: пропорционалне, испод-пропорционалне или дегресивно варијабилне, изнад-пропорционалне или прогресивно варијабилне.

Пропорционални варијабилни трошкови се мењају истим смером и интензитетом којим се мења обим производње. Само мали износ укупних варијабилних трошкова у предузећу има карактер потпуне пропорционалности. У ове трошкове убрајамо: трошкове материјала за израду, личне дохотке израде, помоћни материјал и амортизацију обрачунату функционалном методом.

Изнадпропорционални (прогресивно варијабилни трошкови) се са променом обима производње за јединицу, мењају више него за јединицу. Другим речима, проценат у којем се промене ови трошкови је већи од процента у којем се промени обим производње. Не постоје трошкови који су по својој природи прогресивни. Прогресивни трошкови у предузећу израз су поремећених односа у производном процесу. У ове трошкове се убрајају: трошкови одржавања

преоптерећених средстава за рад; додатни трошкови продајне службе (реклама, рабати,...) у случајевима неускладјености производње и реализације, трошкови уводјења прековременог рада итд.

Исподпропорционални (дегресивно варијабилни) трошкови се са променом обима производње мењају у мањем проценту него што је промена обима производње. У ове трошкове убрајамо: трошкове погонске енергије; трошкове помоћног материјала; путне трошкове итд.

Фиксни трошкови су трошкови који се не мењају са променама обима производње (обима задатака). Постоји једна компонента укупних трошкова која остаје иста од тренутка настанка предузећа, које још није почело са производњом, па све до пуног коришћења капацитета. Зато се фиксни трошкови представљају правом линијом која почиње на одредјеном нивоу (одредјеном висином тих трошкова), и остају исти за било који обим производње. Сви фиксни трошкови се, не понашају међутим, на потпуно исти начин. Неки су апсолутно непромењиви било да користимо 0% или 100% капацитета, док су други непромењиви само у оквиру исте зоне производње. Фиксне трошкове можемо поделити на:

- апсолутно фиксне трошкове и
- релативно фиксне трошкове.

Апсолутно фиксни трошкови се не мењају у маси са променама производње (промета). У ове трошкове убрајамо: трошкове амортизације (обрачунате временским методом); оснивачке трошкове; трошкове управно-продајне режије; камате на кредите за основна средства; трошкове осигурања; трошкове истраживања и развоја.

Фиксни трошкови по јединици производа се израчунавају тако што укупне фиксне трошкове поделимо са количином производње. При порасту производње укупни фиксни трошкови по јединици се значајно смањују, док се при смањењу производње изразито повећавају (и то брже до смањења производње).

Апсолутно фиксни трошкови мењају се пропорционално протеклом времену (трошкови годишње амортизације већи су од трошкова месечне амортизације). Они зависе од величине капацитета предузећа. Често се називају и трошковима капацитета. Повећавају се са повећањем капацитета, а смањују са њиховим смањењем. Због тога је питање искоришћености капацитета нарочито актуелно у предузећима која поседују велику масу основних средстава.

Релативно фиксни трошкови имају карактер фиксних трошкова само у оквиру појединих зона запослености. У ове трошкове убрајамо: трошкове материјала за одржавање; трошкове личних доходака радника на пословима одржавања; трошкове техничке контроле.

Уколико нпр. предузеће жели да уведе још једну додатну смену потребно је организовати припрему производње, загревања, осветљења итд. Праћење ових трошкова неопходан је услов за доношење исправне одлуке о оптималном обиму производње.